

TROLDSPEJLET

Nr. 43 – februar 2022

Karin Michaëlis' 150-års dag er på trapperne, i København og i Randers.

København: *DEN FARLIGE ALDER*, film med *ASTA NIELSEN*,
Cinemateket, Gothersgade 55, København d. **15.3.22**, kl. 16,45
Indleder: Dunja Gry Jensen
Billetter: 55 kr. for medlemmer af Karin Michaëlis selskabet.
(Kan bestilles på tlf. 3374 3400 eller købes ved billetskranken).

Randers: *150 ÅRS FØDSELSDAG OG ÅRSMØDE – Program:*

KARIN MICHAËLIS' 150-ÅRS FØDSELSDAG - 20. marts 2022
RANDERS KULTURHUS, Stemannsgade 2 BIBLIOTEKETS STORE SAL

- 10,00 VELKOMST:**
Karin Michaëlis selskabet ved Paul Opstrup
Borgmester Torben Hansen
- 10.15 – 10,45 Inger Nygaard Kaad:**
Karin Michaëlis' kvindebilleder i litteratur, foredrag og liv
- 11,00 – 12,00 Lise Busk-Jensen: Karin Michaëlis' selvbiografiske skrifter**
- 12,00 – 13,00 FROKOST**
- 13,00 – 14,00 Anna Wegener:**
Karin Michaëlis' journalistik og liv som rejsende intellektuel
- 14,00 - 14,30 Sine Bang: Emigranterne på Thuro**
- 14,30 – 15,00 KAFFEPAUSE**
- 15,00 – 16,00 PANEL Samtale og spørgsmål**
Deltagere: foredragsholderne og forfatter Kristina Stoltz
Ordstyrer: Johan Rosdahl
- 16,15 – ca. 17,00 - for medlemmer: Årsmøde for Karin Michaëlis Selskabet**

Der er gratis adgang for alle til Karin Michaëlis' fødselsdag.

Ønsker man at deltage uden frokost og kaffe: skriv til ink@randersbib.dk

Ønsker man tillige *frokost og kaffe/te med kage*:

Køb spisebillet (150 kr.) senest den 13.3.22 på bibliotekets hjemmeside: randersbib.dk

(Find datoen 20.3. under Arrangementer)

Vel mødt til fødselsdagsarrangementerne og også meget gerne til årsmødet. Se den særskilt udsendte indkaldelse til årsmødet.

De bedste hilsner fra Karin Michaëlis selskabet ved Kirsten Klitgård

INDHOLD:

En komplettering ang. oprettelsen af *Ordets Dag*

En opfølgning på Karin Michaëlis' kronik om FILM

Kirsten Klitgård: Hvorfor blev Jo Jacobsen og Karin Michaëlis uvenner?

Smuler: Et par apropos'er vedrørende Kirsten Kjær og Asta Nielsen

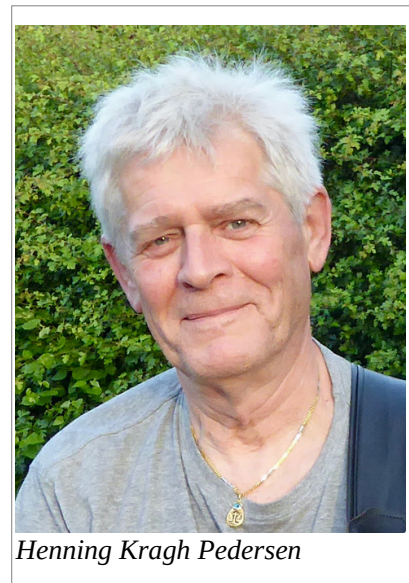
En komplettering ang. oprettelsen af *Ordets Dag*

I Troldspejlet nr. 42 takkede vi med navns nævnelse to af de ildsjæle, som har skabt *Ordets Dag* i Randers, *Keld Sørensen* og *Poul Jeberg*. En tredje skal også nævnes, musiker, komponist og tekstforfatter *Henning Kragh Pedersen*.

I en diskussion mellem de tre venner om Randers og om, hvad byen var kendt for, og hvordan det forholdt sig med kulturen, bragte Keld Sørensen på sin særlige smittende måde Karin Michaëlis på bane som et bysbarn, der fortjente langt større opmærksomhed end hidtil.

Da de overvejede, på hvilke måder man kunne få dette budskab ud, fremkastede *Henning* den tanke, at ligesom nogle byer har en årligt tilbagevendende musikfestival eller byfest, kunne man oprette en litterær dag eller festival i Randers. Ideen fængede, og med baggrund i Kelds store engagement for Karin Michaëlis blev ***Ordets Dag*** skabt med hende i centrum.

Uddelingen af en årlig Karin Michaëlis-pris skabte pressens og publikums bevågenhed, og kendskabet til andre ældre Randersforfattere og til nye forfattere med tilknytning til Randers øgedes gennem de foredrag og præsentationer, som blev afholdt i Underværket hvert år i november. På en måde er Karin Michaëlis derved blevet en slags fødselshjælper for yngre forfattere, ligesom hun i sit liv opmuntrede og støttede flere unge kolleger.

Henning Kragh Pedersen

En opfølgning på Karin Michaëlis' kronik om FILM

I Troldspejlet nr. 41 citeres Karin Michaëlis for at oplyse, at hun allerede i begyndelsen af 1911 så plakater for en tysk film, der hævdede at bygge på hendes roman *Das gefährliche Alter*, og at hun først senere på året fik henvendelse fra Nordisk Film ang. filmatisering. Ophavsmanden til den første tyske film var filmpioneren ***Oskar Messter***, og i sin selvbiografi *Mein Weg mit dem Film* (1936) hævdede han, at hverken han eller hans drejebogsforfatter havde læst bogen, men at han simpelthen ønskede at slå mønt af den kendte titel. August Bloms danske filmatisering fulgte den tyske ganske nøje, hvad Nordisk Film kom til at betale skadeserstatning for. En dyr fornøjelse for "et vanvittigt sammensurium", der ikke havde nogen lighed med bogen, som Karin Michaëlis skrev om den danske film.

For Messter udgjorde danske film, som f.eks. "Afgrunden", den stærkeste konkurrence om publikums gunst, så måske så han valget af et dansk plot som et stærkt våben. Forskeren *Annemone Ligensa* ser det som en indirekte kompliment til Messters film, at August Blom lagde sin film tæt op ad hans. (*A Cinematograph of Feminine Thought*, 2009, citeret i *Children's Literature Review*, Volume 237, s. 163-170, Gale 2020). - Filmen med Asta Nielsen er altså den tredje i rækken.

Hvorfor blev Jo Jacobsen og Karin Michaëlis uvenner?

Karin Michaëlis (1872-1950) er i de senere år igen blevet et kendt navn, medens Jo Jacobsen (1884-1963) for mange nok kræver en forklaring.

Der udkom imidlertid en biografi om hende i 2016, *Jo, Carlsbergfruen, der gik sine egne veje*, skrevet af historikeren Dorte Chakravarty, som blev stærkt rost for sin velskrevne skildring af hendes liv og virke.

Jo (født Hansigne Johanne Marie Christensen) kom fra Middelfart, hvor hendes far var fiskeskipper. Iflg. Dorte Chakravarty var familien i Middelfart dysfunktionel, faderen var hidsig og moderen både fysisk og psykisk syg, og Jo tog tidligt til hovedstaden, hvor hun havnede i de højere kredse i København gennem sit ægteskab 1906 med Vagn Jacobsen, der senere blev direktør for bryggeriet Carlsberg. Først boede de i Nyborg og fra 1911 på Carlsberg i København.

Jo Jacobsen

Rydhave Slot

Et liv i glans, hvor hun strålede i store selskaber og blev feteret i pressen, allerede fra Nyborgtiden, viste sig imidlertid efter de første, lykkelige år at indeholde nok så megen mangel på harmoni som barndomshjemmet, og i 1916 indledte Jo Jacobsen et kortvarigt forhold til en maler. Ægteparret blev separeret i 1918, og Jo flyttede med deres to børn til Rydhave slot sydøst for Struer, som Vagn Jacobsen købte til hende. Efter en længere skilsmisseproces blev de skilt i 1922.

Straks efter indflytningen på Rydhave var Jo gået i gang med en gennemgribende restaurering af hus og have og lod også værelserne møblere luksuriøst. Dertil engagerede hun en af landets kendteste arkitekter, Thorvald Jørgensen, som havde ledet restaureringer af Amalienborg og Christiansborg. Vagn Jacobsen betalte modstræbende en hel del, men da hun også i øvrigt levede langt over evne, med mange gæster og udenlandsrejser, blev hun i årene som slotsfrue så gældsæt, at hun i 1922-23 måtte sælge slottet. Hun skaffede sig dog selv en del indtægter ved at skrive til aviser og holde foredrag om kvindesag og mennesker i fængsel. Børnene var tidvis på kostskole i udlandet (Schweiz og England), og de blev i stadig større grad en kilde til strid mellem forældrene.

Blandt hendes venner på egnen var Jeppe og Nanna Aakjær på Jenle og Johannes og Olga Buchholtz i Struer. Hun knyttede sig særligt tæt til de to sidste, som viste hende stor varme og omsorg, og Johannes Buchholtz blev hendes rådgiver, da hun kastede sig ud i romanskrivning. Her brugte hun i første omgang elementer fra sit mislykkede ægteskab i romanen *Hjertets køn* (1924) for så allerede året efter at lægge både sin tidligere mand og omgangskredsen i fantasispækket syrebad i sin anden roman, *Huset Hansen* (1925).

I den første roman, **HJERTETS KØN**, gav hun luft for sine følelser af forurettelse ved at skildre en fraskilt kvinde, Rose Merete, der kæmpede med sin rige exmand, ”den, der gjorde hende ondt”, (s. 23) om børnenes gunst, hvor han med store gaver kunne overtrumfe moderen, der ”blev ved at bringe sine ofre” (s. 257) for børnene, bl.a. ved at sælge sit diamanthalsbånd.

Men i øvrigt er romanen en melodramatisk historie med en ophobning af teatralisk dramatik. I det store persongalleri er der ingen almindelige mennesker. Der findes bl.a. en blind, men synsk gammel kone, en dæmonisk læge, der er afhængig af narkotika og bringer stoffer til en kvindelig patient, en godsejer, som bedrager sin lamme hustru, og deres datter, som er arveligt belastet af hans kønssygdom og ukontrollable driftsliv og ender med at gå fra forstanden og dø.

Hovedpersonen er på vej ind i et kærlighedsforhold til en (gift) nordpolsskipper, hvis båd hedder ”Senta”. Dette onde varsel (således hed nemlig det skib, som helten i Richard Wagners tragiske opera *Den flyvende hollænder* kom sejlen i) går i slutningen af romanen i opfyldelse, idet Rose Merete, der er for udmattet af sine sorger til at gå rundt om en vig, vil gå på isen tværs over den. Isen bryder op, og i sine sidste øjeblikke ligger Rose Merete på knæ på en isflage, råber og synes at høre matrosers glade stemmer og et skud. I sin fantasi ser hun en stor fugl, skudt ned af hendes elskede, som går ude på isen – og forsvinder.

Sproget er ofte opstyltet og kan sine steder virke ufrivilligt komisk.

Roman nr. to, *Huset Hansen*, udkom som sagt allerede året efter den første, der var blevet stærkt kritiseret af anmelderne. Nu var Jo Jacobsen blevet bedre til at skrive, og hun havde slebet sine våben.

HUSET HANSEN

Huset Hansen vakte stor opmærksomhed og blev – med rette - opfattet som en udlevering af svigerfamilien. Ganske vist har familien Hansen ikke optjent en formue på ølbrygning, men på skind og huder, men eftersom Olines mand Jesper får en høj stilling i firmaet, og svigerfaderen har anskaffet en stor kunstsamling, som indvies i en dertil rejst bygning, i nærvær af koryfæer fra nær og fjern, og senere overtages af en søn, var det nærliggende at se paralleller til Carlsberg familien og brygger Carl Jacobsens kunstmuseum Glyptoteket.

Det var ikke sønnen *Vagn Jacobsen*, Jo's ægtemand, der kom til at lede faderens kunstmuseum. Vagn var i nogle år overinspektør ved Carlsberg bryggerierne, – uden at have faderens fulde tillid, så denne havde før sin død udpeget sin særdeles dygtige medarbejder Poul Christian Poulsen som sin efterfølger som administrerende direktør. Vagn Jacobsen fik ganske vist også titlen direktør, men meget lidt indflydelse. Iflg. en redegørelse for ægteskabets udvikling, som Jo måtte aflevere til Justitsministeriet, der skulle afgøre stridighederne ved skilsmisseaftalen, bestilte han ikke ret meget. Romanfiguren Jesper fremstilles som ekstremt doven.

Det blev Vagns bror *Helge Jacobsen*, som havde sin fars brændende interesse for kunst, der overtog kunstmuseet. Allerede i 1882 havde Carl Jacobsen åbnet dørene for publikum i en sal, der var tilknyttet hans villa. Den prægtige bygning *Ny Carlsberg Glyptotek* på H.C. Andersens Boulevard (dengang Vestre Boulevard), som faderen havde ladet opføre af arkitekterne Vilhelm Dahlerup og Hack Kampmann, blev først indviet i 1906, og efter faderens død i 1914 blev Helge Jacobsen museets direktør.

Hvis man læser *Huset Hansen* som en nøgleroman, kan man ikke undgå at blive forbavset over den kæmpestore forskel, der er mellem fremstillingen af de to brødre *Jesper* og *Marius* i romanen og brødrene *Vagn* og *Helge Jacobsen* i Dansk biografisk leksikon.

I romanen fremstår brødrene som egoistiske og letsindige og udretter nærmest ingenting fornuftigt. Jesper/Vagn slår gentagne gange sin hustru Oline for at tvinge hende til at gå i seng med ham, samtidig med, at han har en langvarig affære uden for ægteskabet. Marius/Helge gøres til bøsse, der ugenert mødes med et par elskere på byens restauranter og er ret så ligeglad med sin kone Grille, der dyrker egne sidespring.

I *Samleren i skyggen*, Helge Jacobsen og hans pinakotek (Lindhardt & Ringhof, 2020) kommenteres romanens billede af Helge Jakobsen: ”portrættet af ham i romanen synes forfejlet. Efter de svære skoleår blev han en ansvarlig mand, der tog sit arbejde og sit privatliv alvorligt” (s. 76).

Jo har spydigt kalkeret sin velklædte tidligere svoger over i romanen, ”*Jakken var knappet stramt om den smækre talje med én knap, og slips og sokker var i nøje korrespondance*” (s. 76), men der findes intet bevis for Jos påstand om, at han var homoseksuel. Romanen var skrevet mindre end tyve år efter, at Herman Bang var flygtet ud af landet, på selvmordets rand, da Johannes V. Jensen brutalt udskreg ham som homoseksuel i Politiken efter udgivelsen af *De uden fædreland* (1906). Hvad der har fået Jo til at udsprede et sådant rygte om sin svoger i et samfund, der stadig var stærkt homofobisk, er en gåde.

Ejendommeligt er også, at brødrenes far, brygger *Carl Jacobsen*, der efter alle solemærker at dømme samlede på kunst siden ungdommen, i romanen er repræsenteret af en usikker mand, *Klaus Hansen*, der overhovedet ikke forstår sig på kunst og kun køber kunstværker for at hævde sig socialt. Hvor Carl Jacobsen rådførte sig med kendere inden for kunstverdenen og selv ofte rejste til udlandet for at opsøge det bedste, finder man i romanen som indkøber for chefen kun den sølle *Køhter*, der er blevet degraderet fra uforståelig litteraturanmelder til kunstanmelder ved byens førende avis.

At familien Jacobsens hjem, hvor sønnerne voksede op, var fyldt med kunst, finder ikke den ringeste omtale i romanen, og ’heltinden’ Oline viser heller ikke spor interesse for emnet. Når slægt og venner mødes i romanens verden, er deres aktiviteter barnagtige eller hektiske, og ingen synes at have noget indholdsrigt i deres liv.

I næsten alle ægteskaber i bogen er parterne så ilde matchet, at man må undre sig over, at de nogensinde har giftet sig. Kun kunstkøberen *Køhter* og hans kone Amanda kan blive enige om at samarbejde i hendes bestræbelser på at indfange den velhavende Jesper, både før og efter hans skilsmisse fra Oline.

I *Huset Hansen* fører en af personerne, forfatterens talerør *Oline*, nogle samtaler med sin svigerfar, chefen, der ud over hende er den eneste sympatiske figur i ’skæmteromanen’, om kvinders situation og værdier i tilværelsen. ”*Jeg kan jo ingenting*”, siger hun, ”*for jeg er ligesom de fleste af os kun opdraget til at blive gift*” (s. 172).

Det ydmygende i ikke at have sine egne penge har fået en anden svigerdatter, der af lutter kedsomhed har et stort behov for indkøb af luksus, til bare at klippe regningerne i småstykker, og da hun tilmed bliver medskyldig i et tyveri af juveler, søger hun også trøst hos svigerfaderen og siger nogle af de få fornuftige replikker, der er lagt i hendes mund: ”*Man skulle aldrig gifte sig [...] Det får mennesker til at leve så uanstændigt sammen. [...] Jeg har ingenting at bestille andet end det bare at være gift, og det er lovligt lidt i vore dage, hvor alting går så nemt!*” (s. 236)

I de velstillede kredse, forstås.

For romanen viser også tjenestepigers ulykkelige stilling som totalt afhængige af herskabet, udsat for seksuel udnyttelse med påfølgende afskedigelse. Her i komisk stadigt voksende antal, hvor moderen til den hyklerisk fromme barnefader fører regnskab over alimentationsbidragene, som hendes mand, chefen, kommer til at betale.

Det er ikke sådan, at Jo Jacobsen så alle kvinder som uskyldige ofre for undertrykkelse. Der er adskillige eksempler i *Huset Hansen* på voldsomt dominerende og manipulerende kvinder, der udnytter deres sociale stilling eller deres tiltrækningskraft eller excellerer i giftigheder.

Men problemet, som Jo havde tilfælles med Oline, var: Hvad gør man som kvinde efter en skilsmisse, uden økonomisk sikkerhedsnet?

I romanen får Oline gennem en sagfører forhandlet sig til en ret medtaget bolig på et gods ejet af familien samt en mindre, fast understøttelse. Hun maler og tapetserer selv og får med lidt hjælp haven sat i stand. Unægtelig en vanskelig situation, ikke så lidt ringere end Jos egen havde været på Rydhave.

BREVE TIL THURØ

Efter at Jo Jacobsens i efteråret 1923 havde solgt Rydhave, var hun blevet venner med *Karin Michaëlis* og boede et stykke tid i et af gæstehusene på Thurø. Som så mange andre, der havde problemer, kunne Jo finde støtte og opmuntring, her i sin skribentvirksomhed, hos den mere erfarne kollega. Den første roman begyndte at tage form, Jo trivedes og nød samværet med Karin og hendes gamle mor.

I tre breve fra Jo Jacobsen genopstår denne tid levende (findes i Det kgl. Bibliotek).

Fra brev 1.

Kære velsignede Karin

1.9.1924 *Upperswood Hall, Yorkshire*

(har fået brev fra KM for nogen tid siden og denne morgen to hilsner fra KM og kort fra andre)

"... føler mig rig og ovenpå. Ingenting varmer så velsignet som at føle sine venner. Bare jeg kunne omfavne jer alle sammen." [...]

(fortæller bl.a. om om livet på det gods i Yorkshire, hvor hun er gæst. Der er megen luksus.

I garagen står der 10 biler, og hun må selv vælge, hvilken hun vil køre i. Hun er)

"... inderlig træt af 10 automobiler og 6 retter mad hver dag. [...] morsomt at lege med det en tid, men det trætter mig i det lange løb, og jeg har hjemve efter min hytte på Thurø. Jeg skal aldrig, aldrig bryde mig om at have for mange penge. Blot må jeg have nok til at vedligeholde civiliserede vaner, så vil jeg være tilfreds. Ingenting ødelægger menneskers karakter sådan som penge. Jeg har simpelthen angst for dem."

Fra brev 2.

Kære velsignede unge kone

26.10.1924 (adresse som ovenfor)

(Adressaten er KM's mor *Sine Brøndum* – som var hovedperson i KM's roman "Lille unge Kone")

"[...] Men vi ved begge to, elskede, lille, unge kone, både De og jeg, hvad det vil sige at have hjertet fuldt af dem, man elsker.

Ved De, at når De fortalte mig om det store, dejlige træ derhjemme i Randers, hvor De plejede at sidde med alle Deres kære, så syntes jeg altid, at Deres Kærlighed for dem alle var som sådan et trofast altid skærmende træ, og når De talte om dem og fortalte mig om dem, De havde under jorden og i himlen, tænkte jeg mig altid, at Deres kærlighed nåede dem overalt, hvor de var, med den samme stadige, sagte hvisken, som den, der må have suset i træets blade over dem, når De sad der samlet med dem.

[...] Når jeg tænker på Dem, ønsker jeg altid, at De sidder med Deres strikketøj i hænderne med Deres lille fine hoved bøjet over det og med Deres store fine hjerte fyldt med glade tanker om alle dem, De har kær.

(Jo vil gerne have *Sine Brøndum* med til Middelhavet)

[...] De skal få lov til at bestemme alting, og vi skal spille whist hver aften, og jeg skal tage strømper på efter mørkets "udbrud", så jeg ingen skænd får af Dem. Det var så dejligt, når De

skændte på mig sommetider, så holdt jeg allermest af Dem. Karin var rigtig flink til at gøre det i vinter, men hun gør det ikke nær så godt som De. Alligevel: kærlige skænd er det bedste på jorden.”

Fra brev 3.

Kære Karin
12.4.1925 Grand Hotel des Baignots Dax/Landes/France
”[...] Jeg læser om, at De slås for små børn og tabte villaer, og at De rejser til København for at møde dr. Stangeland.

Lykkelige dr. Stangeland - - - !

Ville jeg måske ikke gerne være i hans sko og møde Dem i København - - - . Hvem ville ikke det af os, som elsker Dem?

Sig mig Karin: Går De i træsko endnu af og til? Har De stadig håret kort og frit og stråler, stråler Deres gode smil?

[...] Tænker De stundom på vor nabetid? Jeg gør det tit. Havde den ikke noget, der var uforglemmeligt, noget af det der bliver tilbage i luften?

Jeg elskede at høre Dem skramle med træskoene ude i min lille entre og se Dem bænket i hjørnet af den store sofa foran thebordet med det varme ristede brød.

Jeg har mange slags timer i mit liv at mindes, men den sommer står for mig som en sommer for sig selv.

(om KM's sidste bog, *Pigen med Glasskaarene*)

[...] Deres yngste, der er sådan en bedårende unge og som ligner sin mor på en ofte fortryllende måde.

(om KM's mor)

[...] Gud ved om det ikke til syvende og sidst er hende, der gjorde meget af min sommer så uforglemmelig paa Thurø. Hun står for mig som inkarnationen af, hvor mægtig en kvinde kan spænde. Det var en gave, når hun sommetider rigtig lod mig kigge ind i hendes verden, og den rejse, De gjorde til København, lod mig i Deres fravær have nogle uforglemmelige timer med hende, det lille stærke og mærkelige menneske.

[...] Hav det nu godt Karin, hold snart lidt af mig pr. brev igen.

I denne varme og hjertelige atmosfære havde Jo og Karin rig lejlighed til at tale om deres mange fælles interesser, f.eks. for enlige kvinder, børn og fanger. Karin Michaëlis havde introduceret Jo til sin østrigske veninde Eugenie Schwarzwald, og Jo var ligesom Karin begyndt at deltage i den offentlige debat på svage gruppers vegne.

Jo var dog stadig stærkt forankret i sine 'civiliserede' vaner, hvad hun selvironisk havde bemærket under et ophold i England ved synet af minearbejderes usle kår: ”*jeg kan altid finde 'et lille glas madeira og en tør kage'*” (Chakravarty s. 122). Man fristes til at kontrastere dette med, hvad Karin Michaëlis skrev til sin tidligere husbestyrerinde Julie Føste fra USA om, hvordan hun mon skulle klare sig, når hun vendte hjem efter krigen: ”*en skive rugbrød og en kop te, og jeg skal ikke klage*” (Troldspejlet nr. 29, s. 11). Og nok blev Jo begejstret, da hun i Wien så Eugenie Schwarzwalds mange hjælpeaktioner efter 1. verdenskrig som f.eks. bespisningen af tusindvis af fattige hver dag, men i breve kaldte hun den mad, der ellers overalt beskrives som god, for ”*hundeæde*” (Chakravarty s. 120)

I de følgende år skulle hun blive en stærk fortaler for bl.a. hustruløn, abort, friere samlivsformer og seksualundervisning, støttet på sit kendskab til psykoanalyse og venskaber med fremtrædende personligheder inden for området, som Wilhelm Reich og Sigurd Næsgaard.

ROMANENS VIRKNING

Huset Hansen udkom i december 1925, og den vakte stort postyr.

Iflg. Dorthe Chakravartys biografi havde Jo Jacobsen skrevet til Karin Michaëlis, at hun ville afsløre hykleri og løgnagtighed hos københavnere: ”Jeg skriver den ikke med pen, men med en piskesnert” (s. 123).

Et afsnit, der omhandler dele af forretningslivets nytte af 1. verdenskrig og den påfølgende voldsomme sociale mobilitet, viser Jo Jacobsen som en slags forløber for Lise Nørgaard i det muntre og beske hjørne, her om året 1919:

Tiden gav endnu rigelig med anvisninger på, hvor man kunne anbringe sine penge, men det halve år, freden havde varet, havde alligevel skabt en sær uro, så helt forskellig fra krigens fornøjelige tid. Under den havde alting blomstret af sig selv, og de eneste små skyer på den glade himmel, der hvælvede sig over landet, havde nu og da været et klausulbrud, som med en ubehagelig pludselighed forvandlede østers og champagne til vand og brød for den forbavsede udøver. [...] Men i de dage kunne selv ikke bønderne, der ellers har et godt blik for den sikre fordel, se den uoverskuelige række fordvogne, der ventede dem.

Det varede dog ikke længe, inden disse rullede frem, og humøret steg som aldrig før i det lille Danmark. [...] Den faste kasteinddeling forskød sig, og en så ny og mærkelig overklasse skød i vejret, at Geske Kandestøber ved sammenligning hermed syntes en dame med utalte år. [...] Kunsten fik en renaissance. Malerier købtes metervis, eller til et antal vægge ad gangen, og kunstnerne blev til flinke grossister og storleverandører i deres fag. Havearkitekter kom mægtig i skudet, barberede, friserede og raserede haverne landet over, mens møbelkunsten blev knæsat igen og bragte antikviteter i en sådan pris, at fabrikkerne ude i Europa hverken kunne overkomme bestillingerne eller skaffe orme nok til den mængde møbler, der skulle laves gamle så hurtigt. (s. 151-152).

Hvor de fleste læsere nok kunne more sig over denne underholdende satire, var meningerne yderst delte over de ætsende personskildringer. Der blev opstillet lister over, hvem romanens figurer hentydede til, og sensationen fremmede salget, så forlaget Cai M. Woel og forfatteren tjente godt. En liste opbevarede på Carlsberg sammen med et eksemplar af bogen.

Politiken bad Karin Michaëlis anmelde bogen, og det gjorde hun i kronikken herunder.

KARIN MICHAËLIS' ANMELDELSE: **LEVENDE MODEL** (*Politiken*, 3.1.1926)

(KM omtaler fejlagtigt bogen som ”*Familien Hansen*”, hvad der hos de ældste læsere måske fremkalder et smil i erindringen om de hyggelige hørespil af Jens Locher i radioen for mange år siden).

Der har i denne tid været stor opstandelse i pressen og mand og mand imellem på grund af to bøger, der i deres vidtforskellighed indeholder skarpe angreb på folk, hvis identitet siger at være umiskendelig.

[omtalen af den første, ”*Ny ungdom*” af Emil Bønnelykke, er udeladt her]

Forfatterinden Jo Jacobsen debuterede i forfjor med romanen ”Hjertets køn”, der fik en meget ublid medfart i pressen. Da fru J. dengang boede på Thurø og dør om dør med mig, så jeg så at sige bogen blive til. Jeg var ærlig overrasket over hendes skrivefærdighed og hendes ganske fortrinlige hukommelse for synsagttagelser. Bogen var noget vidtløftig og faldt fra hinanden, skønt den på en vis måde var bygget op, hvad handlingen angår. Mig forekom den lovende. Men et trodsigt hoved som hun er, var hun ganske uimodtagelig for råd. ”Hvad jeg skrev, det skrev jeg”, syntes at være hendes løsen.

”Familien Hansen”, der mere passende kunne have heddet ”Hjertets køn”, er så forskellig fra debutbogen som de to titler. Under et flygtigt besøg læste hun de tre fjerdedele højt for mig. Jeg må sige, jeg fandt bogen blændende morsomt skrevet. Ondskabsfuld i en grad, man sjældent ser.

”Familien Hansen” giver, som bekendt, et tværsnit af et vist bourgeoisi-lag, som jeg ikke kender det ringeste til. I det mylder af personer, hver for sig ridset op med den rene edder og forgift, kender jeg ikke blot ikke en eneste, men har end ikke truffet nogen, der lignede. Altså en kres, der har været og sikkert til alle tider vil vedblive en lukket kres for mig.

Om denne kres nu eksisterer, kan jeg altså ikke vide. Skulle den findes, er den så skamløs rådden, at den ingen eksistensberettigelse har. Har fru Jacobsen set disse mennesker – eller indbildt sig at se dem – har de fyldt hende med et så ubændigt had, at hun måtte sprænges, hvis hun ikke fik luft for dette. Hun skrev bogen. Og samme dag, den var udkommet, lød der et ramaskrig over landet. Bogen var ”skamløs” fra begyndelse til ende. Der levnedes såmænd ikke forfatteren den mødding, hvortil hun kunne hælde sit hoved. Det var ikke langt fra, at man ønskede hende dyppet i tjære og rullet i fjer.

Der blev påstået, at hele bogen var efter levende, lyslevende model. At forfatterinden havde tilegnet sig sin viden om denne bandes lyssky foreteelser ad utilbørlig vej. Man tog afstand fra hende som fra en pestbefængt.

- - -

Alt dette lagt til side og behandlet for sig, ét bliver tilbage: en ganske ejendommelig knivskarp spot, en bizar trang til at flænse løs i levende kød og vride kniven rundt i såret. Når man, som jeg, var uden kendskab til den skildrede kres, og end ikke vidste, hvorvidt denne var opdigtet eller ej, måtte man tage bogen som en bog mellem mange andre bøger. Fru Jacobsens vid og lynsnare iagttagelsesevne fornægtede sig ikke på et eneste af bogens blade, hvor dog adskillige platheder burde have været udeladt. Siden salig Gustav Wieds dage har jeg ikke set en spot af denne ætsende, edderspændte og dog ... og dog så underlig triste og sørgmodige art. Man kunne have ønsket, at der i al den bedærvelse havde været også nogle mere menneskelige, mere renlivede eksistenser. Men skarpt set og sikkert tegnet er de uden mindste tvivl.

Vi hører så meget om efterkrigens ”slappelse af sæderne”. Det er altid et svævende begreb. En forstår ét, en anden noget helt andet ved ”fordærvede” sæder. Dog har man en vis fælles fornemmelse ved disse ord.

Har krigen virkelig inden for det velhavende borgerskab virker så demoraliserende, var det måske bedre, om disse individer for evigt havde kunnet skjule deres skændsel i tavshed. Bedre, fordi ingen får rene hænder af at rode i skarn. Men har disse mennesker ikke levet, er de opstået i Jo Jacobsens hjerne, da er denne hjerne syg, da er disse øjne syge. Da bladene påstår, at modellerne lever, og at ingen kan være i tvivl om deres identitet, kommer vi nu til det brændende punkt.

- - -

Hvornår er brugen af levende model berettiget, og hvornår er den forkastelig? Enhver af os skrivende kan når som helst stå over for dette spørgsmål. Hvis man, som her påstået – af rent had og af ond hævnlyst trækker klæderne af sine medmennesker og haler dem frem til offentlig beskuelse, er dette ingen gerning, der tyder på skønt sind, ømt hjerte eller menneskelig overbærenhed. Men står læseren over for en bog, gælder det for ham, om bogen er velskrevet og virker overbevisende.

Og at den ikke er skrevet af svinagtige grunde for at opvække dyriske instinkter hos læseren. Bogen virker overbevisende, bogen er uden fjerneste slibrighed fra forfatterens hånd.

Men da den tydeligvis er blevet til som følge af brændende had mod det liv, forfatteren mener leves af denne kres af mennesker, har man vel lov til at stille følgende spørgsmål: Hvorfor er dette had opstået?

Herpå kan med tilstrækkelig vægt svaret kun gives af Jo Jacobsen selv. Om hun vil give svaret, bliver hendes sag. Det turde tænkes, at hun har kendt denne kres, at hun har levet i den, at hun har lidt helvedes kvaler i omgivelser, der var hende så inderligt modbydelige, at hun stod over for

valget: selv at gå til grunde, eller en gang for alle og på så drastisk og uigenkaldelig måde at bryde med denne kres, så hun i hvert fald reddede stumperne af sin selvagtelse. Er dette nu tilfældet – fra min side en ren hypotese – kan man atter spørge: Behøver noget menneske at færdes i krese, der er ham eller hende modbydelige? Svaret lyder: Nej og atter nej.

Forudsat Jo Jacobsen har været i en sådan kres, hvorfor blev hun der da blot en eneste dag? Og har hun stået udenfor og iagttaget den på længere afstand, hvor har hun da kunnet samle denne sørgelige viden, der virker så overbevisende selvset og - selvmedlevet?

Tiden vil komme til at dømme, hvorvidt Jo Jacobsen med denne bog har skrevet et ”noget” ud af sit liv, der engang for alle har befriet hende fra ulidelige bånd og ulidelige minder.

Det kan meget godt tænkes, at hun ved at dukke til bunds i denne slimede brønd – som man timevis ligger med stinkende dyndomslag for at læge en indvendig lidelse – skyller fortiden af og stiger frem, frigjort, rensset, glad og kærlig. Men det kan også tænkes, at denne sære kvinde – for sær og anderledes end de andre det er hun – har fået en så stor splint af djævelspejlet i øjet, at hun aldrig, ikke trods alverdens operationer, kommer til at se verden og menneskene i deres rigtige lys.

Endnu fjernere dage vil dømme mellem hende og hendes samtid. Jeg skulle ikke undres, om ”Familien Hansen” bliver et af efterkrigens triste dokumenter, der ikke er til at komme udenom. Selv om hun til den tid ligger med skam i sin grav, smædet af alle, udstødt af selskabet.

Jeg forstår, at der er store stille krese i samfundet, der kræver, og med rette, at deres privatliv lades i fred. Forudsat de lever uden at udæske, uden at forarge. Men, hvis en mand har begået blot det mindste tyveri, trækkes hans privatliv skånselsløst frem for alle uvedkommende. Det regnes endda opdagerne til ære – og hele samfundet agerer da med glæde ”opdagere”, hvis man kan fremkomme med nye og særlig intime afsløringer. Enten disse er tilegnet på lovlig eller ulovlig vis. Det mindste tyveri er nok til, at manden helt prigsives, og at hans dyreste hemmeligheder fravristes ham. Og offentligheden gramser med velbehag deri.

Ingen skribent - eller kun meget få (jeg kender ingen) – kan sige sig fri for at arbejde med levende model. Hvis han ikke ønsker at udsætte sig for større eller mindre ubehageligheder, såsom at miste venner eller beskyldes for misbrug af betroelser, må han enten billedlig talt iføre sine modeller gevandter af silke og mår, eller han må overmale dem til ukendelighed. Den virkelige, ægte digter er jo villig til at ofre alt – uden undtagelse alt – for sin kunst. Abraham har således sikkert været kunstner, siden han på forlangende var rede til at ofre sin eneste søn. Alt ofrer den sande kunstner, alt, om det så er det sidste: sine medmenneskers agtelse. Sådan er det nu engang. Det at være kunstner, er jo ikke blot de livsalige stunder, hvor man sidder i ensomhed og mærker skabelsens vingesus over sit hoved. Man køber dyrt. Men aldrig for dyrt.

En kunstners samvittighed er desværre – desværre mod mit eget inderste ønske – ikke til at måle med almindelig menneskelig alen. Der er en forskel, som kunstneren ikke helt er herre over.

Når kunstneren over for sig selv, i løndom, ansigt til ansigt med kunsten, kan forsvare sin handlemåde, så må han finde sig i, at der kastes skarn og råbes ukvemsord efter ham. Ja, og indrømme, at dette er fortjent. Den kunstner, der ikke indtager dette standpunkt, er, vover jeg at hævde, ikke helt ægte. Med ikke helt ægte mener jeg, at han forsøger at tjene to herrer, der er hinandens dødsfjende: kunsten og verden.

Hvad jeg her har skrevet, er lige så meget et opgør med mig selv som et lille og ufuldkomment forsøg på at vejlede de læsere, der tager parti uden helt at gøre sig klart, hvor alvorligt en kunstners inderste væsen er knyttet til hans gerning. Det er egentlig ikke min hensigt at forsvare så lidt som at angribe.

Men jeg har selv været ude for at blive stenet for benyttelse af levende model. Ganske vist, dengang drejede det sig ikke om nogen enkeltperson, men om selve kvinden. Derfor ved jeg, hvad jeg taler om. Og har Jo Jacobsen og har Emil Bønnelykke, hvad jeg helst vil tro, skrevet ud af deres sinds bydende krav, så må de kunne tage konsekvenserne, men så må også menneskeheden prøve at forstå og ikke fordømme tankeløst og udefra.

Endnu ét: Tilfældig så jeg et af angrebene på bogen*. Og et gensvar fra Jo Jacobsen. Jeg blev så underlig flov og ked af det begge gange.

I begge tilfælde var det begavede, kultiverede kvinder, der skrev mod hinanden. Og i en tone, der er mig ufattelig. Alt kan siges, det vanskeligste, det pinligste, det uhyggeligste, det kommer an på måden. Og vi kvinder burde ikke forsøge at overdøve visse mænd, der med pennen i hånden overskrider det sømmeliges grænser. Nu, hvor kvinderne netop er ved at indtage den plads, i hvert fald vi kvinder så hedt har eftertragtet, må vi også holde en lille smule på det, man forstår ved ”kvindelig værdighed”. Begge damerne var på den forkerte side heraf.

Det kan måske hænde for os alle, at vi nu og da begår noget, vi over for os selv må stemple som ”simpelt”, men vi må tage os i agt og huske, at det falder tifold tilbage på os selv. Og at det kommer til at ramme alle vore uskyldige medsøstre. Man identificerer så let. Hvis to kvinder fører en uanstændig polemik, vil det snart i offentligheden hedde: ”Kvinder bliver simple, når de polemiserer”.

Karin Michaëlis

* Julie Arenholt var den første danske kvindelige fabriksingeniør (som kemiingeniører hed dengang) og blev fabriksinspektør i Direktoratet for Arbejds- og fabriksstilsynet og var i øvrigt på utallige områder aktiv for kvinders rettigheder på arbejdsmarkedet. I hendes imponerende cv indgik også, at hun ved det første folketingsvalg, hvor kvinder kunne deltage, i 1918 indbragte Det radikale venstre flere stemmer end normalt i Gentoftekredsen. (Hendes partifælle Elna Munch, som var Karins gode veninde, var en af de fire kvinder, som kom i folketinget ved den lejlighed).

I sit korte avisindlæg kaldte Julie Arenholt *Huset Hansen* et ”smudsprodukt” og forudsagde, at ”dets ilde lugt altid” ville hænge ved Jo Jacobsens person. (*Politiken* 20.12.1925).

Jo Jacobsen svarede igen på Karin Michaëlis’ kronik få dage efter.

JO JACOBSENS SVAR: BJØRNSONS HVIDE VEST (*Politiken*, 7.1.1926)

Fru Jo Jacobsen sender os
fra Struer følgende svarartikel
til Fru Michaëlis:

Kære fru Michaëlis

”Jeg gir det Fanden og går med vit vest”**, skrev Bjørnson engang, da man rasede imod ham, fordi han havde brugt levende model. Selve Ibsen, idealernes og ansvarskravets digter, gik hårdt i rette med ham for denne ryggesløshed, der ikke anstod ham, undtagen når han selv havde brug for den.

Mon ikke De, kære Karin, under Deres ekstatiske besøg på Aulestad i et svagt og jordisk øjeblik har skrevet Dem dette rappe Bjørnsonske ord bag øret til privat brug uden mere tanke end den store Ibsen for at udstrække dets frigjorte betydning til andre?

*Et og andet af Deres kronik i *Politiken* den 3. die kunne tyde herpå, dog skal jeg ikke vove nogen påstand herom, men kun henkaste det som en blid formodning, idet det nemlig er mig ganske umuligt at finde rede i den del af Deres udtalelser, hvor jeg er skyld i, at Deres tanker forvirres. Når jeg prøver på at komme til klarhed over Deres mening, summerer den sig op for mig lig det berømte brev, som Søren skrev til Hans, og som lød således:*

Kære Hans! Du er den værste skurk, jeg kender. Jeg hader dig. Din hengivne Søren.

Det er mig ikke muligt, trods den bedste vilje af verden, at opfatte, om De bebrejder mig mit eventuelle brug af levende model, eller om De dadler mig herfor. Deres mening spiller til at begynde med som en væver lille fisk i vandskorpen, men udvikler sig forbavsende hurtigt og flinkt til en dybvandstorsk af så imponerende dimensioner, at ingen snøre er i stand til at hale den op fra dybet.

Snart klapper De med den ene hånd, og snart slår De med den anden ved tanken om de eventuelle modeller, og det synes at gnave Dem ulideligt, at De ikke kan finde ud af hvorledes det i virkeligheden forholder sig i denne sag. Dog synes det, som om Deres indre splid til sidst går op i en højere enhed ved at fastslå, at hvis jeg har skrevet "Huset Hansen" lige ud af min fantasi, da først er det rent galt med mig.

Deres ængstelse her skal jeg straks dæmpe ved at betro Dem, at jeg i høj grad hylder Bjørnsons eksempel og går med hvid vest. Jeg har allerede før min bog forelå offentligt, udtalt mig om berettigelsen til at skrive over det levende stof, liver selv afgiver, og større digtere end både De og jeg har hævdet retten hertil og bevist den gennem deres bøger.

Deres kronik siger mig rigtignok, at den samme digter kan se med to forskellige øjne på den samme sag, eftersom den gælder ham selv eller en anden, men De lægger jo aldrig skjul på, at De går med glasskår for øjet for at kunne se menneskenes foreteelser i det blide rosenfarvede skær, der konvenerer alle parter bedst. Derfor ligger det vel også nær for Dem i al kameratlighed at afskyde en pil imod to øjne, der er alt for uforskammet klare, og som vover at betragte det kunstige lys som et lille nemt og indbringende falskneri. Når De holder glasskåret for øjet, mens De afskyder pilen, forstår jeg nok, at også denne foreteelse bliver til en lille rosenrød handling.

Ingen lever morsommere end De selv op til titlen af Deres seneste bedårende pjankebog: Lille Løgnerske. De er en sand tryllekunstnerinde over for forvandlinger, og når jeg mindes den sommer, hvor vi boede dør om dør, hvor De daglig søgte mig under en rasende iver for at høre næste kapitel af "Hjertets køn", så takker jeg kun Vorherre og mine to nøgterne øjne, der ikke ser nær så morsomt som Deres, for at jeg aldrig mistog sodavand for champagne, skønt begge dele bruser lige meget. Dette frelste mit "trodsige hoved" mig fra, idet det allerede den gang forberedte mig på den offentlige mathed af Deres private glød.

Hvad "Huset Hansen" angår, da var det en sand fornøjelse at læse højt af den for Dem i sommer. Ingen er så god som De til at rose en og slå ud med armene under den hjerteligste og oprigtigste latter. Om De imidlertid er kommet længere end til den part af den, som jeg læste for Dem, er vist mere end tvivlsomt, men slikt, ved jeg på forhånd, generer Dem ikke i Deres opfattelse af helheden, og én ting er i hvert fald tydeligt gennem Deres orakel-kronik, at De, efter endelig at have måttet gøre Dem klart, at De med Deres glasskår ikke så langt nok til at gennemspejle de værelser, jeg aldrig har tilladt Dem at betrede, trøstede Dem med at suge kundskab af bogen, som en bi suger honning af en blomst.

At De desværre har suget så meget, at det helt har beruset Dem og gjort Dem uklar, fremgår desværre lige så tydeligt af Deres kronik. Selv glasskåret kan ikke skjule Deres skuffelse, og efter at have følt Dem frem gennem, hvad jeg må eller ikke må have levet i privat, slår den ud i en lidt grønlig angst for, at jeg skal have mistet det rosenrøde selskabs bevågenhed. Hele Deres udtalelsestrang er tydeligt nok et skridt til den sikre side: Frelse sig, hvo der kan!

Lad mig da skynde mig at berolige Dem med, at jeg mig bevidst ikke har mistet nogen ven eller vundet nogen ny fjende på min muntre skæmteroman. I begge lejre har de gamle været gode og holdbare og er det sikkert endnu, og at De ikke hører til den ny slags, som min "skrivefærdighed" gnaver som en orm, derom vidner Deres medfølelse over for, "at man ikke har levnet mig den mødding, hvortil jeg kan hvile mit hoved". Med denne smagfuldhed revser De på en for mig smertelig, men sikkert sund måde, de platheder, der i min bog har stødt Deres finsans.

På Deres offentlige spørgsmål om de fornemmelser, De ikke kan finde ud af hos mig, må jeg, kære Karin Michaëlis, svare Dem – og De siger, at jeg kan kun give svaret selv – at De aldrig, trods al god vilje, kommer længere ind i mit privatliv end gådegætteriet vil tillade den videbegærlighed hos

Dem, som jeg ikke vil såre Dem ved at kalde nysgerrighed. De ting, der kan snages frem under skæret fra et emsigt glasskår, må Deres iver søge andetsteds - - denne iver, der er så morsom og karakteristisk for Dem og som blandt andet så misforstået får Dem til at angribe de to pæne damer, der følte trang til at lette deres betrængte hjerter over for mig. De må skam ikke forbyde os kvinder også at have lidt krydderi på tilværelsen. Hvad skulle der ellers være blevet af Deres eget udbrud i denne sag? - -

De må hellere for afvekslingens skyld lade Dem lokke til for et øjeblik at tage glasskåret fra øjet, så måske De i et glimt vil se, at lige så klisset*** og klæg som løgnen er, lige så renlig er den nøgne sandhed.

Til slut vil jeg kun sige, at jeg i "Huset Hansen" har en kvindeperson, der har gjort elskværdigheden mod det rosenrøde til sit speciale. Hun "gør" i god omtale af alt og alle, som en handelsrejsende "gør" i listesko. Jeg har ved Deres kronik fået den frygtelige tanke, at De måske har troet, at jeg har formastet mig til at bruge Dem som levende model for denne figur. Hvis sligt var faldet mig ind, kære Karin, så skulle hun rigtignok have været hundrede gange elskværdigere. Var det lykkedes mig, ville jeg have overgået Bjørnson og gået med to hvide veste.

Deres hengivne

Jo Jacobsen

** på tysk bruges udtrykket *eine weisse Weste haben* i betydningen 'være pletfri, uklanderlig'.

*** klæbrig

At venskabet derefter var slut, kan ikke undre.

Karin Michaëlis' anmeldelse var ganske rigtigt ikke særligt stringent, og Jo Jacobsens spydige karakteristik af Karin som nysgerrig var bestemt ikke usand. Man kan henvise til Karin Michaëlis' egne ord i et brev til Julie Føste: "Jeg vil gerne vide alt om alle" (*Troldepejlet* nr. 29, s. 11).

Det virker usandsynligt, at Karin Michaëlis ikke skulle have spurgt sin gæst, der – som Karin selv skriver -- læste tre fjerdedele af romanen op for hende, om den faktiske baggrund for personskildringerne. At påstå, at hun ikke har det ringeste kendskab til denne kreds, er desuden i modstrid med den kendsgerning, at hun var en af de kendte gæster ved et spektakulært garden party i 1916 i gården ved Det kgl. Bibliotek, hvor Jo var den drivende kraft og solgte champagne til fordel for Hovedstadens Forskønnelse, og Vagn Jacobsen og andre fra kredsen købte dyrt ind.

I parentes bemærket var Karin Michaëlis ikke den eneste, Jo Jacobsen blev uvenner med.

Johannes Buchholtz havde ligesom Karin Michaëlis prøvet at give hende velmente råd angående den første roman, tilrådede ligesom Karin at vente med udgivelsen og udtalte sig ikke så rosende om det færdige produkt som ønsket, hvad Jo tog ham meget unådigt op. De forsonedes dog igen.

Med *Thit Jensen*, som selv var en temperamentsfuld dame, gik det derimod ikke så godt. De havde været gode venner, da Thit var gæst på Rydhave i 1921 (*Dorte Chakravarty* citerer fra gæstebogen Thits ord, at hun kom "som et lille blegt lig" og rejste derfra som "en rose" (s. 70)). Men senere kom de på tværs. De var begge meget aktive i *Foreningen for seksuel oplysning* (stiftet 1924), men da Jo ikke ville rette sig efter Thit ved en generalforsamling i 1927, pegede Thit rasende mod døren og sagde til Jo: "Gå, det er min forening, og jeg bestemmer". (*Hanne Faldborg: Thit*, s. 193).

I Thits tilfælde kan det være svært at vide, hvem der var mest ansvarlig for bruddet.

For Karin Michaëlis' vedkommende må det nok tilskrives Jo Jacobsen, da Karin Michaëlis ikke var tilbøjelig til at skære personlige bånd over.

Hun havde selv, som hun skriver i kronikken, også brugt levende modeller, men på en anden måde, og hun var i langt højere grad end den tidligere veninde rede til at bære over med andre mennesker.

Man ser, at hun i kronikken vejer for og imod og forsøger at finde undskyldende momenter for den aggressive fortælle måde i romanen. Men hun har følt sig forpligtet til at tage stilling. Som en autoritet i samtiden kunne hun ikke undslå sig.

Hendes gode veninde Herdis Bergstrøm rystede mere end én gang på hovedet over Karin Michaëlis' overbærenhed med besværlige mennesker. I et brev fra 19. marts 1934 skrev Herdis, at hun havde truffet en fælles bekendt, fru Falk Jensen [kaldet Tulle], og at denne glædede sig til at besøge KM. "Som hun glædede sig til at være hos dig i 3 måneder!! Ja, jeg siger, godt, det ikke er mig! Men du har jo flere kræfter end andre mennesker!"

Og to år senere, igen dagen før KM's fødselsdag: "Og jeg bander og svovler på, at Tulle kan du ikke have, hun skal også være værre end nogensinde!"

Karin Michaëlis var tilbøjelig til at tro godt om folk, således forsvarede hun ihærdigt en østrigsk forsikringssvindler Emil Marek og hans uhyggelige kone Martha, der senere fortsatte den triste karriere ved at forgive både sin mand og flere andre.

Selv med en fiktiv person, andre læsere vil finde usympatisk, havde Karin Michaëlis medlidenhed. Sanglærerinden madame Arici i Aage Dons's roman *Koncerten* er en kynisk bedrager, der holder på sine sangelever ved at foregøgle dem en stor karriere, alt imens hun underviser dem på en måde, der ødelægger deres stemmer. "*Stakkels gamle svindlerske – også hende får man ondt af, som man har ondt af de allerfleste*", skrev Karin til den unge forfatter i januar 1936. (*Skriftens vagabond*, s. 160-161). Det skal der et stort hjerte til.

I den selvkaraktistik, Karin Michaëlis har givet i *Lys og skygge*, 3. bind af erindringsværket *Vidunderlige verden*, skrev hun bl.a.:

"Grusomhed? Nej, det er måske den eneste fejl, jeg ikke har. Jeg tror ikke, at jeg nogen sinde i mit liv har gjort noget for bevidst at gøre et andet menneske fortræd." (s. 136).

Forskellen til Jo Jacobsen er slående.

I 1932 fik Karin Michaëlis noget arbejde udført af en ung malersvend i sit hus Torelore. Han skrev sig en af hendes bemærkninger bag øret og citerede den langt senere, da han var blevet kunstmaler, forfatter og kunstanmelder:

"Bare jeg får en stump virkelighed i hænder, digter jeg videre på den i min fantasi. Jeg lyver lige så stærkt som en hest kan rende, og det synes jeg er en menneskeret. Man skal bare passe på, at man ikke skader nogen med sine løgne."

(Johan Møller Nielsen (1908-1990): *Kirsten Kjær*, Carit Andersens Forlag 1973, s. 39)

Det sidste citat er, som man ser, fra en bog om maleren Kirsten Kjær. Mange år tidligere, i 1930, udgav Karin Michaëlis romanen *Hjertets Vagabond*, som blev påbegyndt, mens malerinden i flere måneder var på besøg på Thurø og fortalte løs om, hvordan livet havde været under et flerårigt ophold i Amerika. Karin digtede så videre på historien og skrev ganske vist ikke, hvem der var modellen, men gjorde i interviews ingen hemmelighed af det.

At denne bog blev udgivet, uden at modellen selv havde fået den at se, er et eksempel på, at Karin selv ikke helt kunne bedømme, om hun kom til at 'skade' nogen ved at skrive om dem og digte en hel del til. Kirsten Kjær blev i hvert fald ked af det og følte sig gået for nær.

Karins to ægtemænd har næppe heller været begejstrede over at se træk af sig selv i deres hustrus skønlitterære tekster som f.eks. romanerne *Kvindehjerter*, *Die grosse Beichte* eller novellen *Af en ulykkelig kvindes dagbogsoptegnelser* (Eva Kvorning: *Trold og Guy i Troldspejlet* nr. 39).

Beverley Driver Eddy påviste i artiklen *Karin Michaëlis' unge amerikanske veninde* (i Julie Maj Jakobsen: *Jagten på det gode menneske* s. 95-99), at Karin Michaëlis fortegnede skildringen af den unge Gladys Hinckley og hendes forældre i retning af det latterlige i avisartikler og i novellen *Ehegeschichte* (i *Das heilige Feuer*).

At forfattere bruger mennesker, de kender, i deres tekster, er såre almindeligt, og Karin Michaëlis var ingen undtagelse. Så hun burde egentlig være den sidste til at kritisere en anden for det. Et citat fra den ovennævnte artikel af Beverley Driver Eddy er ganske pudsigt:

"Karins gode ven og fortrolige Herdis Bergstrøm skældte hende ud, fordi hun syntes, at Karin misbrugte venskaberne. Som svar trak Karin – den lille løgnerske – bare på skuldrene. Hun røbede ikke nogens hemmeligheder, sagde hun, hun skrev jo skønlitteratur" (s. 90).

Hvad er egentlig forskellen mellem et skuldertræk og 'at gå med hvid vest'?

HVORDAN VAR JO JACOBSEN?

Jo var en sammensat personlighed.

Som man ser af brevene til Karin Michaëlis og hendes mor, faldt det Jo let at være kærlig og hjertelig, hurtigt at træde ind i andre menneskers intimsfære. Det kom hende utvivlsomt til gode, da hun senere i sit virke som psykoanalytiker derigennem kunne skabe en forbindelse til sine klienter, som gjorde det lettere for dem at åbne for deres inderste tanker og følelser.

I anmeldelsen af Dorthe Chakravartys biografi i *Berlingske* (29.3. 2016) ridser Niels Houkjær modsatrettede egenskaber op: *"stadig mere [...] halsstarrig, entreprenant og selvcentreret"*, men også *"med usædvanlige empatiske evner – og altid parat til at hjælpe venner i nød. Og med en vedholdende evne til at vende egne nederlag ryggen og uanfægtet at starte nye projekter."*

Lotte Kirkeby Hansen i *Information* (12.4. 2016) skriver: *"Det er sjældent, man finder en så indtagende person som Jo Jacobsen, der på næsten samtlige parametre personificerer (eller er forud for) sin tid."*

Trods sine dårlige oplevelser i barndomshjemmet understøttede Jo Jacobsen via ægtemandens konto fra begyndelsen af sit ægteskab sine forældre og søskende generøst (Chakravarty, s. 29).

En af de mange flygtninge, som Karin Michaëlis hjalp i 1930'erne, var den tyske oversætter af dansk litteratur *Erwin Magnus*, som var kommet til Danmark i 1934 og havde vanskeligheder med at udøve sin oversættervirksomhed, bl.a. fordi translatørforeningen ikke ønskede konkurrence. I et svar på et hjerteligt nytårsbrev fra Karin skrev han bl.a., at hans pressede økonomiske situation var blevet forværret, fordi nogle mennesker havde ladet ham i stikken med betalingen for noget arbejde: *"Jo Jacobsen bærer sig ad på en måde, som jeg ikke ville tro, hvis nogen fortalte mig derom. Hun er det sjofleste menneske, jeg nogensinde har truffet. Jeg har nu måttet overgive sagen til min ven, ORS Ludvig Bing."* (6.1.1935, i Det kgl. Bibliotek)

Vi mangler kilder om forholdet mellem Jo Jacobsen og Karin Michaëlis i årene efter bruddet, og Jo har rensat omhyggeligt ud i sine papirer, så eftertiden kan ikke efterspore særlig meget.

Men mon ikke selv Karin Michaëlis på dette tidspunkt for længst havde afskrevet det tidligere venskab? Sigende er det dog, at Karin har beholdt de kærlige breve fra Jo. Der har højst sandsynligt været flere, men dem har hun ikke gemt.

MARSVINSJÆGERNE

I de følgende årtier blev det ikke skønlitteratur, Jo Jacobsen beskæftigede sig med, dog med enkelte undtagelser. Vægtigst er hendes tredje roman *MARSVINSJÆGERNE*, som udkom 1928.

I forbindelse med spørgsmålet om Jo Jacobsens væsen er det interessant at se, at denne bog på afgørende vis adskiller sig fra de to foregående.

Det er en bemærkelsesværdig smuk bog. Med pigen Marne som midtpunkt fortælles om livet

omkring 1845 ved Lillebælt, hvor store marsvineflokkede om vinteren udgjorde levegrundlaget for mange familier.

Det hårde og farlige slid på vandet giver marsvinsjægerne en egen stolthed, så de betragter fiskerne og landkrabberne som en slags undermålere. Når fangsten er slæbt ind på land, går turen straks til madam Baarings kro, og først sent kommer jægerne hjem til deres familie. Livet er primitivt og fattigt, børn har ikke legetøj, men inddrages som en selvfølge i arbejdet. En far klipper sin søns hår til jul langs en spølkum, som drengen får over hovedet, og det afklippede hår fejes sammen med en alkevinge. Lærerinden i skolen er ikke venlig, og man lærer kun lidt. Laugets medlemmer holder sammen, er grove i deres snak og løjer, men holdes i ave af oldermanden. Marnes far bliver altid trukket døddrukken hjem fra jagten af sine kammerater, men han slår ikke børnene, og hun holder meget af ham og er stolt, når han med guldringe i ørerne er glad og synger og danser på strømpesokker.

Han er dygtig til at spejde efter marsvin, i hårdt vejr bundet fast til masten som en anden Odysseus, eller til at lave det intrikate spind af ræer til et skib, som lauget med stor omhu laver til kirken. Det er smukt og andagtsfuldt, da det lille skib højtideligt bæres ind fulgt af laugets fane, og præsten taler mildt til de barske jægere, som han ellers sjældent ser, om mennesket, der tumler gennem livet ligesom skibet i bølgerne.

Faderens gamle mor bor i den ene ende af deres hus, fisker selv alene i en lille båd og taler ikke meget. Hun samler kvas i skoven til at smelte tran af de marsvinsstykker, hun får lov til at pille af de fangede dyr, når jægerne har taget det, der kan sælges. Marnes mor ønsker ingen kontakt med svigermøderen og afviser ofte sin datter, som i perioder finder trøst hos farmøderen og sover derinde. Da farmøderen henimod slutningen sammen med Marne går ud i snebygerne og finder sin søn efterladt af kammeraterne i en hytte på stranden, med Marnes hjælp får han trukket ned i sin lille båd og ror ham hjem, gør hendes tavse vrede hende ”stor og frygtelig, jævnbyrdig med skæbnen selv, der ubøjelig bød hende at drage furen gennem vandet med den døde søn om bord” (s. 312). Dette er eneste gang, forfatteren hæver stemmen. Ellers er sproget roligt og neddæmpet, og under læsningen får man en følelse af forståelse for og accept af, at mennesker under disse vilkår ikke kan handle anderledes.

Man får fornemmelsen af et fortsat kredsløb, hvor kun årets gang varierer. Sønner går til søs eller kommer ud at tjene, og piger må hjælpe til, hvor de kan.

Landskabet, kysten og vejret skildres med dyb fortrolighed, fugles flugt og deres lyde beskrives smukt og præcist, og i stalden gumler køerne sindigt med deres fugtige muler over foderet.

Et lille uddrag fra bogen viser Jo Jacobsens fine iagttagelsesevne, her af naturen i en isvinter.

Ude over sundet tonede sangsvanens dybe ang-ang. Det lød, som ringede en klokke over dybet, og selv disse store, vilde fugle holdt op med at være sky og søgte ind mod kysten. En tidlig morgen blev en af dem skudt af skipper Holevads far. Den gamle mand, der var lam i benene af gigt, plejede at sidde ved ruden i skipperhuset med den ladte bøsse lænet op mod karmen. Han fulgte vagtsomt livet på stranden, og når vågerne derude fyldtes af dykænder, åbnede han vinduet og skød på dem.

Nøden drev dem idelig nær mod land. De kom i store flokke. Mellem mågernes altid sultne skrig ringlede hvinandens sære bjældeklang, og i vågernes grundvand tæt ved bredden fiskede den lille skallesluger, roende rundt om sig selv med de brede fødder, mens den uophørlig stak hovedet over de hvide skuldre i det sorte vand (s. 129).

Bogen findes kun på Middelfart bibliotek og Det kgl. Bibliotek. Men hatten af for dens forfatter, som måske ikke var helt så ”uimodtagelig for råd”, når det kom til stykket.

Tak til Margit Andersen og John Poulsen for at have gjort mig opmærksom på Dorthe Chakravartys biografi, og tak til vores medlem Kis Bødker for at have stillet det indledende spørgsmål.

I Middelfarts store kirke fra middelalderen, opkaldt efter søfolkenes helgen *Skt. Nikolaj*, hænger den stolte fuldsejler ”NEPTUN”, som har fået navn efter havenes gud. Det er det ældste af kirkerummets tre skibsmodeller og blev den 25.2.1845 skænket til kirken af Marsvinlavet. (*Danmarks kirker, Odense Amt*, hft. 23-24).

De to tidligere veninder var i årevis nært knyttet til steder med skibsfart, og begge fik en omtumlet tilværelse og kom vidt omkring.

Efter kollisionen i 1925 fortsatte de åbenbart på hver sin kurs. Dog for begges vedkommende med evnen til at komme op igen efter hver bølgedal.

Kirsten Klitgård

SMULER

Kirsten Kjær og hendes første maleri

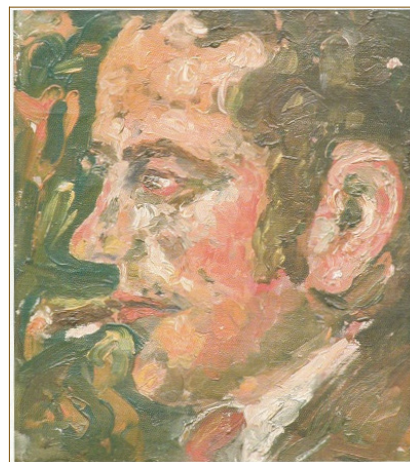
I Troldspejlet nr. 41 fra oktober 2021 stod der en tekst om Ida Bachmann. En vigtig kilde til hendes virke som bibliotekar i Kolding og hendes otium i Maribo var tidligere biskop *Holger Jepsen*, som er medlem af Karin Michaëlis selskabet.

I samtalen om Ida Bachmann kom han også ind på *Kirsten Kjær*, der som nævnt i den foregående artikel havde givet Karin Michaëlis stof og inspiration til romanen *Hjertets Vagabond*.

Holger Jepsens forældre havde været nære venner af Kirsten Kjær og hendes mand *Frode Nielsen*. Venskabet var begyndt i Løgumkloster, hvor Frode Nielsen skulle male inventaret i kirken, der skulle restaureres.

Dér arbejdede også *Jens Kristian Jepsen*, kaldet *Jeppe*, som ung arkitekt, og de to mænd brugte fritiden på at male sammen, hvad arkitekten også var god til. Kirsten Kjær var med og lånte en dag et lærred og Jeppe Jepsens malergrejer, mens mændene spillede skak.

Uden at have lært at male prøvede hun så for første gang, og hun tog Jeppe Jepsen som motiv. Resultatet blev et vellignende portræt, som overbeviste de to mænd om, at hun havde talent (1925).

Kirsten og Jeppe var begge impulsive og hidsede sig let op. Da nu Karin Michaëlis' roman udkom, som skildrede Kirstens 'vildsomme'¹ liv i Amerika (1926-29), følte Kirsten Kjær sig udstillet og nedtrykt.

Hun spurgte sin gode ven Jeppe Jepsen, om han nu måske ikke ville omgås hende mere. Da han svarede, at han ikke havde læst bogen, flammede hun op: ”Har du ikke læst den???”

Tak til Holger Jepsen for oplysninger om hans far og Kirsten Kjær samt tilladelse til at anvende billedet.

---

1 Udtrykket er præget af Harald Fuglsang, der senere stiftede Kirsten Kjærs museum, og det står på s. 99 i hans bog *Kirsten Kjær 'allerede som barn var jeg anderledes'*. Her fremsætter han desuden den formodning, at det intense samvær på Thurø, hvor Kirsten Kjær fortalte, og Karin Michaëlis derefter skrev og digtede til, også havde revet Kirsten Kjær med til overdrivelser.

Den forsvundne buste

I januar 2002 kontaktede jeg direktøren for et tysk museum for billedhuggeren *Gustav Eberlein* (1847-1926), fordi jeg behøvede et billede af en buste af en amerikansk violinistinde til brug i en bog om kammermusikforeningen Brage i Randers.

I hendes selvbiografi havde jeg set et billede af en meget smuk buste af hende, som Eberlein havde lavet. Direktøren, *Rolf Grimm*, sendte hurtigt en diskette med billedet til fri afbenyttelse, men på disketten fandtes også dette foto af en Eberlein-buste af Asta Nielsen, som han havde fundet i en bog, og nu bad han mig om at prøve at finde ud af, hvor den befandt sig.

Jeg fandt frem til forfatteren *Allan O. Hagedorff*, som havde været Asta Nielsens kunstneriske eksekutor, og han kunne fortælle, at Filmmuseet i København i direktør Ib Montys tid havde fået busten overladt af Asta Nielsens sidste ægteemand, kunsthandler Christian Theede, da filmstjernen døde i 1972.

Derefter vendte jeg mig til *Det danske filminstitut* (som har været navnet siden 1996) og spurgte efter busten. Efter halvandet år, hvor både Hagedorff og jeg havde mange kontakter med forskellige personer i instituttet om spørgsmålet, lykkedes det endelig museumsinspektør *Thomas Christensen* at finde den. At det tog så lang tid, havde flere grunde. Dels havde instituttet haft forskellige adresser inden den nuværende i Gothersgade, og dels var mange af deres materialer anbragt i forskellige lagre, som de nu var i gang med at tømme, og til alt uheld var mange af dem ikke katalogiseret. Der havde heller ikke stået noget uden på den ca. 75 cm høje papkasse.

Den opløftende besked kom d.11.7.2003. Den vakte glæde hos Hagedorff, som engang under det lange forløb var taget fra Ærø ind til kontoret for at 'slå i bordet', og den tyske museumsdirektør blev himmelhenrykt, fordi mange af Eberleins værker var gået til.

I "Den tiende Muse" fortalte Asta Nielsen på s. 180 om samværet med professor Eberlein og om et stort monument for filmen, han arbejdede på, og skrev til sidst: "Ved hans død sikrede jeg mig en buste i gips, som han under modeltiden havde lavet af mig".

I [dokumentarfilmen "Asta Nielsen"](#) fra 1968, hvor hun samtaler med Poul Reumert og Axel Strøbye, ses busten undertiden bag hendes lænestol.

Efter at forfatteren Lotte Thrane havde holdt foredrag om Asta Nielsen ved Karin

Michaëlis selskabets årsmøde 2021, skrev jeg en artikel om Karin Michaëlis og filmen til Troldspejlet nr. 41, og da Asta Nielsen havde spillet hovedrollen i den tyske filmatisering af "Den farlige alder", henvendte jeg mig igen til filminstituttet med ønske om et skarpere foto af Eberlein-busten end det ovenstående til evt. brug.

Desværre havde de forsømt at skrive op, hvor de havde den, men det varede da kun et par måneder denne gang, før der kom et nyt foto. Desværre er den blevet brun og lidt slidt af støv og ælde og kunne godt trænge til en restaurering. Så vi får den vel næppe at se i Asta Bar, når mange af os forhåbentlig mødes i Cinemateket.

Kirsten Klitgård